

อุดมการณ์ในแบบเรียนวิชาภาษาลาว ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 5* IDEOLOGY IN LAO LANGUAGE TEXTBOOKS FOR ELEMENTARY GRADE 1-5

ณภัทรสรดา ดาวซาวะ^{1**}

Naphatsarsa Daosawa^{1**}

¹มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม 44150 ประเทศไทย

¹Maharakham University, Khamriang Sub-District, Kantarawichai District, Maha Sarakham 44150 Thailand

^{**}Corresponding author E-mail address: Naphatsara.dw@gmail.com

(Received: 17 Jul, 2025; Revised: 29 Nov, 2025; Accepted: 30 Nov, 2025)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุดมการณ์ในแบบเรียนวิชาภาษาลาว ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 5 ตีพิมพ์ระหว่างปี ค.ศ. 2020 – 2023 เรียบเรียงโดยสถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษาศึกษา กระทรวงศึกษาธิการและกีฬา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยใช้กรอบแนวคิดอุดมการณ์ ผลการศึกษาพบว่า แบบเรียนวิชาภาษาลาว ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-5 มีอุดมการณ์ 3 ด้าน ได้แก่ 1) อุดมการณ์เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2) อุดมการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรม และ 3) อุดมการณ์เกี่ยวกับชาติและศาสนา จากการศึกษายังพบว่า ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติพบมากที่สุด สะท้อนความกังวลและการตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมลาว ด้านวัฒนธรรมย้ำการตระหนักถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา กลไกอุดมการณ์ในแบบเรียนมี 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติในเชิงการพึ่งพาอาศัยกันและความสำคัญของธรรมชาติต่อชีวิตมนุษย์ 2) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และ 3) การผลิตซ้ำเพื่อสืบทอด เป็นการผลิตซ้ำความสำคัญของวัฒนธรรมและศาสนาพุทธ ความเรียบง่าย รักสงบ และความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

คำสำคัญ: แบบเรียน, อุดมการณ์, ภาษาลาว

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง อุดมการณ์และคุณลักษณะพลเมืองในแบบเรียนภาษาลาว ระดับประถมศึกษา 1-5 ได้รับทุนอุดหนุนวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีงบประมาณ พ.ศ. 2566/เลขสัญญาทุน 018/2566

¹ อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ABSTRACT

The purpose of this research was to examine ideology in Lao language textbooks for primary school grades 1–5, published between 2020–2023, by Institute for Educational Science Research, Ministry of Education and Sports, Lao People’s Democratic Republic. Using the ideology framework, the study found that Lao language textbooks in primary school presented three ideologies: 1) ideology about natural resources and the environment, 2) ideology about culture, and 3) ideology about nation and religion. The study also found that environmental and natural issues were the most common, reflecting concerns and awareness of environmental changes in Lao society. In terms of culture, it emphasized the importance of Buddhism. The ideological mechanisms in the textbooks were three types: 1) the creation of a relationship between humans and nature in terms of interdependence and the importance of nature to human life, 2) the relationship between humans and humans, and 3) reproduction for inheritance, which was the reproduction of the importance of culture and Buddhism, simplicity, peace, and kinship.

KEYWORDS: Textbooks, Ideology, Lao Language

บทนำ

กระทรวงศึกษาธิการและกีฬา (Ministry of Education and Sports) มีหน้าที่บริหารจัดการเรียนการสอนทุกระดับชั้นของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กำหนดหลักสูตรการศึกษา ก่อนประถมศึกษาจนถึงระดับมหาวิทยาลัย มีหน้าที่ส่งเสริมทุนการศึกษาและสื่อวีดิทัศน์ประกอบการเรียนการสอน โดยมีสถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษา เรียบเรียง ตรวจสอบ แก้ไขปรับปรุง และประกาศใช้คู่มือครูและแบบเรียนให้สอดคล้องกับหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการและกีฬา

แบบเรียน (Textbooks) เป็นเครื่องมือและสื่อกลางสำคัญในการออกแบบการเรียนรู้ พัฒนาทักษะและความรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้แต่ละรายวิชา แบบเรียนนำเสนอเนื้อหาที่เป็นองค์ความรู้ต่าง ๆ เช่น ชุดความรู้เกี่ยวกับโลก สิ่งแวดล้อม ภาษา วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โดยรัฐเป็นผู้กำหนดทิศทางการศึกษานโยบายทางการศึกษา แผนการศึกษา เนื้อหา กิจกรรม และผลิตแบบเรียนสำหรับระบบการเรียนการสอน

นอกจากแบบเรียนจะเน้นการเรียนรู้ตามเนื้อหาวิชาต่าง ๆ แบบเรียนยังสอดแทรกแนวคิดอุดมการณ์ต่าง ๆ เพื่อเป็นกลไกในการเผยแพร่อุดมการณ์ของรัฐ และสร้างความสำนึกเกี่ยวกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ การอบรมบ่มเพาะเยาวชนในทิศทางที่ชาติต้องการ รวมถึงการถ่ายทอด สร้างสรรค์ และอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติ (La-ongsri, 2001) กล่าวได้ว่า แบบเรียนทำหน้าที่จัดระบบสังคมและสร้างสังคม ผลิตคนเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชาติ แบบเรียนเป็นเครื่องมือขัดเกลาและสร้างคุณลักษณะตามความต้องการของรัฐ การสื่ออุดมการณ์ต่าง ๆ ผ่านการเน้นย้ำจุดประสงค์ของการจัดการศึกษา ผ่านตัวบทที่เกี่ยวข้องในแต่ละระดับชั้นภายใต้การกำกับของรัฐ แนวคิดและอุดมการณ์ซึ่งเป็นชุดความคิด ค่านิยม ความเชื่อที่เรียบเรียงอยู่ในแบบเรียน มีความสัมพันธ์กับระบอบการเมืองการปกครอง สอดรับกับองค์ความรู้ในกระแสโลก เช่น การให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมกันของบรรดาชนเผ่า บทบาทของผู้ชายและผู้หญิงในรัฐธรรมนูญ และปรากฏในคู่มือหลักสูตรประถมศึกษา ปี ค.ศ. 2010

การจัดการศึกษาของลาวเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ โดยในช่วง ค.ศ. 1975 – 1990 การจัดการศึกษาของลาวเป็นการเตรียมเด็กทั่วประเทศเพื่อเข้าสู่โลกของความเป็นสังคมนิยม เนื้อหาในตำราเรียนเน้นการเป็นคนยุคใหม่ตามแนวคิดระบอบใหม่ การต่อสู้ของนักรบ ชาวบ้าน และแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ (Srikham, Loopairot, and Suwanna, 2018) ต่อมาในช่วงหลังปี ค.ศ. 1975 มีนโยบายทางการศึกษาเพื่อตอบสนองอุดมการณ์ชาติ รัฐมีนโยบายนำการศึกษามาเป็นกุญแจสร้างสังคมนิยมให้สำเร็จ การศึกษาต้องปฏิบัติควบคู่กับการทำงานด้านอื่นและสัมพันธ์กับการเมือง วัฒนธรรม จึงให้ใช้แบบเรียนเพื่อกล่อมเกลาเยาวชน 4 ประเด็น คือ 1) การกล่อมเกลาทางการเมือง เพื่อให้เยาวชนมีความเข้าใจต่อระบอบการปกครองใหม่ รักประเทศชาติ ศรัทธาต่อพรรคประชาชนปฏิวัติลาว รัฐ ผู้นำ กองทัพมีความกล้าหาญและเสียสละ 2) การกล่อมเกลาทางคุณสมบัติ เพื่อให้เยาวชนลาวมีแนวคิด ทศนคติ และคุณลักษณะใหม่ กระตือรือร้นในการเรียน มีความขยันหมั่นเพียรและอดทน 3) การกล่อมเกลาทางวัฒนธรรม เพื่อให้ซึมซับและเข้าใจวัฒนธรรมของชาติ ตระหนักเห็นคุณค่า และร่วมกันอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และ 4) การกล่อมเกลาด้านเศรษฐกิจและการทำงาน เพื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการทำงาน มีความขยันอดทน รู้จักประกอบอาชีพ (Thammawat, 2001) ด้วยเหตุที่ระบบการจัดการศึกษาเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคม การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยี หลักสูตรการศึกษาของลาวจึงเปลี่ยนแปลงแบบเรียนและคู่มือครูใหม่ โดยในช่วงปี ค.ศ. 2016 มีการปรับปรุงหลักสูตรและใช้แบบเรียนชุดใหม่มาจนกระทั่งปัจจุบัน

จากการทบทวนการศึกษาแบบเรียนลาวที่ผ่านมาพบว่า นักวิชาการชาวไทยและต่างประเทศสนใจศึกษาประเด็นที่สัมพันธ์กับการสร้างตัวตนอัตลักษณ์ สำนึกความเป็นชาติ โดยศึกษารายวิชาทางสังคม เช่น วิชาพลเมือง วิชาประวัติศาสตร์ วิชาสังคม และการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ไทยและเวียดนาม ศึกษาในเชิงพหุวัฒนธรรม มุมมองความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์และเชิงสังคม

วิทยานิพนธ์ของประภาส สุวรรณศรี (Suwansri, 1999) เรื่องการกล่อมเกลாதงสังคมจากแบบเรียนของรัฐ ระดับประถมศึกษา ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ปี ค.ศ. 1975 - 1995 ศึกษากระบวนการกล่อมเกลாதงสังคมจากแบบเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 5 ทุกรายวิชา ผลการศึกษาพบว่า ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี ค.ศ. 1975 - 1995 พรรคประชาชนปฏิวัติลาวมีบทบาททางการเมือง โดยยึดอุดมการณ์สังคมนิยมมาร์กซ์เลนิน จึงใช้กระบวนการกล่อมเกลாதงสังคมผ่านแบบเรียน เรื่องการเมือง คุณสมบัติใหม่ของบุคคล ความรู้ทางวัฒนธรรม การใช้แรงงานในเชิงเศรษฐกิจ โดยแทรกเข้ากับบทกลอน เรื่องสั้น โฆษณาสื่อ เพื่อให้เยาวชนมีแนวคิดศรัทธาต่ออุดมการณ์ใหม่ รักษาดีรักรพรรคประชาชนปฏิวัติลาว และรับกระบวนการปกครองงานศึกษาของปณิธา สระวาสี (Srawasri, 2003) เรื่องการสร้างสำนึกความเป็นชาติของรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้ศึกษาแบบเรียนชั้นประถมศึกษาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 - 2000 ศึกษาแบบเรียนสองหลักสูตร คือ แบบเรียนที่ใช้ระหว่างปี ค.ศ. 1975 - 1990 และระหว่างปี ค.ศ. 1990 - 2000 ผลการศึกษาพบว่า สำนึกความเป็นชาติ ชาติประกอบด้วยผู้คนที่หลากหลายชาติพันธุ์ แต่มีความสามัคคี และอยู่ร่วมกันเหมือนครอบครัวภายใต้พรรคฯ เพื่อสร้างชาติ ภายใต้ความเสมอภาค นโยบายจินตนาการใหม่ ปี ค.ศ. 1986 มีส่วนทำให้แบบเรียนในช่วงที่สองที่เน้นเฉพาะวัฒนธรรมชาติแบบสังคมนิยม ได้อธิบายสังคมนิยมที่เปลี่ยนไป กลับไปสู่รากฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิม และนำเสนอภาพศัตรูในประวัติศาสตร์ชาติ และมีทัศนคติในระดัประเทศ สำนึกความเป็นชาติผูกโยงกับการเชื่อมแน่นการนำของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว

วิทยานิพนธ์ของนรินทร์ พุดลา (Pudla, 2008) เรื่อง ตัวตนทางวัฒนธรรมในแบบเรียนลาว มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาพลวัตของรูปลักษณ์ตัวตนทางวัฒนธรรมในแบบเรียน ใช้การวิจัยเอกสารด้วยระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ รวมถึงศึกษาบริบททางสังคมนิยมทั้งภายในและภายนอกโดยศึกษาแบบเรียนช่วงก่อนและหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1997 - 1975 กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์สังคมนิยม ได้แก่

วิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง สังคมศึกษา และกลุ่มวิชาภาษาและวรรณคดี รวมถึงศึกษาปรัชญา อุดมการณ์สังคมนิยม แนวนโยบายการพัฒนาประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ศึกษาปัจจัยภายในและภายนอก เช่น จารีตประเพณี สื่อสารมวลชน โลกาภิวัตน์ ผลการศึกษาพบว่า ตัวตนทางวัฒนธรรมมีทั้งลักษณะลาวเก่าและลาวใหม่ เช่น อาหาร การสร้างบ้านเรือน ดนตรี การแต่งกาย และเสนอให้เห็น “ลาวเป็นชาติที่ประกอบไปด้วยหลายกลุ่มชาติพันธุ์” และ “เป็นชาติที่เป็นหนึ่งเดียว” นอกจากนี้ยังพบว่า การเปลี่ยนผ่านทางสังคมนิยมจากรัฐระบบศักดินามาเป็นสังคมนิยมจารีตและเข้าสู่สังคมนิยมจินตนาการใหม่ การสร้างตัวตนผ่านความสมานฉันท์ใช้อุดมการณ์ทางจารีตประเพณี พุทธศาสนา ในช่วงเอกราชแสดงตัวตนผ่านสัญลักษณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมและภาษา เช่น แคนข้าวเหนียว ปลาแรด ในช่วงจินตนาการใหม่มีตัวตนโดยการก้าวเข้าสู่สากล การยึดมั่นต่ออุดมการณ์สังคมนิยม การนำเสนอภาพสัญลักษณ์ประจำชาติโดยใช้พระธาตุหลวงเพื่อเชื่อมโยงพรรคประชาชนปฏิวัติลาวและรัฐบาลให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นำจารีตผสมกับแนวคิดสังคมนิยมงานศึกษาดังกล่าวศึกษาภาพรวมของรายวิชาในหลักสูตรเดิมตามบริบทสังคมนิยม แต่ปัจจุบันหลักสูตรการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทโลกาภิวัตน์และนโยบายรัฐที่นำไปสู่การเป็นตลาดเสรีเพิ่มมากขึ้น การศึกษาของผู้วิจัยจะขยายขอบเขตการศึกษาและช่วยให้เห็นภาพปัจจุบันของตัวตนวัฒนธรรมในบริบทใหม่และพลวัตตัวตนทางวัฒนธรรมในแบบเรียนภาษาลาว

จากการทบทวนเอกสารข้างต้นพบว่าการศึกษาล้วนให้ความสำคัญสนใจศึกษารายวิชาพลเมือง ประวัติศาสตร์ และสังคม ยังไม่มีการศึกษาแบบเรียนรายวิชาทางภาษาที่สะท้อนความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรมและสังคมนิยม ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาว่า ในรายวิชาภาษาลาวให้ความสำคัญกับประเด็นชาติ วัฒนธรรม ผู้นำ และประเด็นอื่น ๆ อย่างไรบ้าง การปลูกฝังเรื่องใดเรื่องหนึ่งในแบบเรียนอาจสันนิษฐานได้สองประเด็น กล่าวคือ 1) รัฐต้องการปลูกฝังคุณสมบัติที่ต้องการ และ 2) ปลูกฝังคุณสมบัติที่ขาดเพื่อให้เกิดการตระหนักเพิ่มมากขึ้น ซึ่งอาจจะไม่ปรากฏเฉพาะในรายวิชาทางประวัติศาสตร์ สังคม และหน้าที่พลเมืองเท่านั้น แต่สามารถสอดแทรกแนวคิดเหล่านี้ในแบบเรียนรายวิชา

อื่น ๆ จากการทบทวนแบบเรียนวิชาภาษาลาวเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่า ลักษณะการสอนภาษาผ่านบทอ่าน เรื่องเล่า ในลักษณะการท่องจำทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เป็นการปลูกฝังความจำขึ้นพื้นฐานให้แก่ผู้เรียน สิ่งที่ท่องจำมีผลต่อความคิดและทัศนคติ เช่น บทอ่านเรื่อง “นักเรียนตัวอย่าง” ส่วนในแบบเรียนวิชาภาษาลาว ระดับประถมศึกษาปีที่ 5 มีบทอ่านเรื่อง “เส้นไหม” บทอ่านเรื่อง “ผ้าไหมในวัฒนธรรมลาว” บทอ่านเรื่อง “ความรู้บุญคุณของผู้ให้กำเนิด” จากตัวอย่างบทอ่านข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมลาวมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และการอนุรักษ์ วัฒนธรรมการผลิตผ้าไหมแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ยังสะท้อนความสัมพันธ์แน่นแฟ้นระหว่างเครือญาติ ข้อสังเกตนี้จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาแบบเรียนในรายวิชาที่เป็นกลุ่มทักษะทางภาษา โดยเลือกแบบเรียนวิชาภาษาลาวในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 - 5

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาอุดมการณ์การเมือง การปกครอง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม และศึกษากลไกทางอุดมการณ์ที่ปรากฏในแบบเรียนวิชาภาษาลาวระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 5

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยนำแนวคิดอุดมการณ์มาเป็นกรอบในการศึกษา อุดมการณ์ในความหมายของการศึกษานี้ หมายถึง ชุดความคิดที่ปรากฏในแบบเรียนวิชาภาษาลาวที่แสดงผ่านเนื้อหา บทอ่าน การเน้นความหมายและความสำคัญในเรื่องต่าง ๆ ที่ปรากฏในแบบเรียนวิชาภาษาลาว ตอกย้ำตามความเชื่อที่เป็นระบบ

แนวคิดอุดมการณ์ (Ideology) ของหลุยส์ อัลตูซเซอร์ นักวิชาการชาวฝรั่งเศส ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดปฏิฐานนิยม แนวคิดอุดมการณ์เริ่มต้นด้วยการศึกษาทางการเมือง สังคม ระบบคิด และการสร้างกรอบแนวคิดทางมาร์กซิสม์ จากนั้นมีการขยายและประสานกับศาสตร์แขนงใหม่ ๆ เช่น ประสานกับแนวคิดสายโครงสร้างนิยม และแนวคิดสายภาษาเชิงโครงสร้างของโคลด เลวี สเตราส์

เช่น การวิเคราะห์ความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม (Kaewthep & Hinwiman, 2008, p. 211) ทำให้แนวคิดด้านอุดมการณ์ของอัลตูซเซอร์น่าสนใจในฐานะที่ประสานวิถีคิดให้มีลักษณะเฉพาะ และสามารถนำไปใช้วิเคราะห์ตีความทั้งทางภาษา การเมือง และการสื่อสาร

อุดมการณ์ตามนิยามของอัลตูซเซอร์เป็นชุดความคิดหรือกรอบวิถีคิด (Set of Ideas) ที่ได้ถ่ายทอดให้แก่ประชาชนเพื่อสร้างความหมายหรือบรรทัดฐานทางสังคม โดยมีชุดอุดมการณ์สำคัญอยู่ 3 ประเภท ได้แก่ 1) อุดมการณ์หลัก (Dominant Ideology) คือ อุดมการณ์ชั้นปกครองที่ผลิตและผลิตซ้ำเพื่อครอบงำให้มวลชนยอมรับจนกลายเป็นกรอบแนวคิดกระแสหลักของสังคม 2) อุดมการณ์เลือก (Alternative Ideology) คือ อุดมการณ์ที่รวมชอมกับระบบวิถีคิดหลักในระดับหนึ่ง เป็นกรอบความคิดที่ยอมรับในอุดมการณ์หลักบนเงื่อนไขบางอย่าง และ 3) อุดมการณ์ตรงข้ามหรือต่อต้าน (Ideology) คือ อุดมการณ์ที่ปฏิเสธกรอบวิถีคิดหลัก เสนอจินตภาพแบบสังคมแบบใหม่ เพื่อเรียกร้องหรือดึงดูดให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมหรือต่อต้านโครงสร้างอุดมการณ์หลัก นอกจากนี้วิธีการที่จะทำให้อุดมการณ์ดำรงอยู่ในสังคมได้กระทำผ่านเครื่องมือที่เรียกว่า กลไกทางสังคม แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ กลไกการปราบปรามและกลไกด้านอุดมการณ์ กลไกการปราบปราม หมายถึง การใช้กำลังบังคับกดขี่ ส่วนกลไกอุดมการณ์ เป็นการทำงานในเชิงกำหนดกรอบพฤติกรรมความเชื่อให้รู้สึกเต็มใจ เช่น ศาสนา โรงเรียน วัฒนธรรม และสื่อสารมวลชน โดยการทำงานของอุดมการณ์ (Ideology Practices) มี 3 ลักษณะ คือ 1) การทำให้ดูราวกับเป็นธรรมชาติ 2) การผสมผสานระหว่างความจริงและจินตนาการ และ 3) การสร้างชุดความสัมพันธ์ การผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์ หน้าที่ของอุดมการณ์ประกอบด้วย 3 หน้าที่ ได้แก่ 1) การอ้างสภาพที่เป็นอยู่ 2) การให้คำอธิบาย และ 3) หน้าที่ในการกำหนดตัวตน (Kaewthep & Hinwiman, 2008, pp. 218 - 226)

จากการทบทวนแนวคิดอุดมการณ์ ผู้วิจัยจึงนำมาศึกษาแบบเรียนวิชาภาษาลาว ซึ่งนอกจากจะสอนความรู้ด้านอักษรวิธี คำ สำนวน ประโยค บทคัดอ่าน และกิจกรรม

เป็นส่วนหนึ่งที่ปลูกฝังและผลิตซ้ำอุดมการณ์ บทความนี้จึงศึกษาเพื่ออธิบายชุดอุดมการณ์ที่ปรากฏในแบบเรียนกลไกและปฏิบัติการอุดมการณ์ในแบบเรียนภาษาลาวระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 5

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) นำแบบเรียนวิชาภาษาลาว ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 5 มาศึกษาวิเคราะห์ว่า เนื้อหาที่ปรากฏในแบบเรียน เรื่องอ่านประกอบ เรื่องอ่านเสริม มีลักษณะการปลูกฝังอุดมการณ์ด้านต่าง ๆ อย่างไร และมีกลไกทางอุดมการณ์อย่างไร เรียบเรียงและนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือแบบเรียนวิชาภาษาลาว ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 5 ที่ตีพิมพ์ระหว่างปี ค.ศ. 2020 - 2023 โดยกระทรวงศึกษาธิการ และกีฬา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน 7 เล่ม แต่ละเล่มมีจำนวน 29 บท รวม 203 บท เนื้อหาในแบบเรียนแต่ละบทประกอบด้วยชื่อเรื่อง เนื้อหา กิจกรรม และคำถามท้ายบท

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดอุดมการณ์ (Ideology) มาศึกษาตัวบทที่เป็นเรื่องเล่าทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ผู้วิจัยจึงเลือกบทอ่านที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม ที่เสนออุดมการณ์ในมิติทางสังคม ทั้งนัยตรงและนัยแฝง พิจารณาคำถามท้ายบท แบบฝึกหัด และกิจกรรมประกอบไปด้วย เพื่อให้เห็นการเน้นย้ำอุดมการณ์ในแบบเรียน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูล 3 ส่วน ได้แก่ 1) รวบรวมแบบเรียนวิชาภาษาลาวที่ใช้ในหลักสูตรปัจจุบันตีพิมพ์ ค.ศ. 2020 - 2023 2) ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา และ 3) รวบรวมและสังเคราะห์เนื้อหาในแบบเรียนแต่ละบท บทอ่านประกอบ คำถามท้ายบท กิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อนำมาวิเคราะห์อุดมการณ์และกลไกของอุดมการณ์ในด้านต่าง ๆ

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์แบบเรียนวิชาภาษาลาว ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 5 จำนวน 7 เล่ม ตีพิมพ์ระหว่างปี ค.ศ. 2010 - 2023 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่เป็นบทอ่านในแบบเรียนวิชาภาษาลาว ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง นำกรอบแนวคิดอุดมการณ์ของหลุยส์อัลธูแซร์ เพื่ออธิบายเรื่องอุดมการณ์ จำแนกอุดมการณ์ตามมิติทางสังคม ได้แก่ การเมือง วัฒนธรรม ชุมชนชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการแปลภาษาลาวเป็นภาษาไทย เรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาแบบเรียนวิชาภาษาลาว ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 5 จำนวน 7 เล่ม ผู้วิจัยพบว่าแบบเรียนวิชาภาษาลาว ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2 เป็นแบบเรียนที่ให้ความรู้ด้านหลักภาษา ตัวอักษรลาว การอ่านออกเสียงตามลำดับ ได้แก่ คำ วลี ประโยค ผูกทักษะการฟัง พูด อ่าน เขียน และฝึกการแต่งประโยค การใช้เครื่องหมายวรรคตอน การฝึกทักษะที่ซับซ้อนขึ้นในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 - 5 โดยบทอ่านมีขนาดยาวขึ้น ประกอบด้วยวลี ประโยคที่ซับซ้อนขึ้น การอ่านร้อยแก้วและร้อยกรอง นอกจากถ่ายทอดความรู้ทางหลักภาษา คำ วลี ประโยคแล้วยังสอดแทรกคุณธรรม วัฒนธรรม อุดมการณ์ของประเทศไว้ผ่านกลวิธีการเล่าเรื่องทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองแบบเรียนแต่ละเล่มจะเปิดเรื่องเกี่ยวกับห้องเรียน ครู และนักเรียน ซึ่งให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน ผู้สอนและผู้เรียน เนื้อหาโดยสังเขปของแบบเรียนคือระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 2 จำนวนชั้นปีละ 2 เล่ม รวมเป็น 4 เล่ม เนื้อหาภาพรวมกล่าวถึงพหุวัฒนธรรม สาระ วรรณยุกต์ เน้นการจดจำและการออกเสียงเป็นคำ เป็นประโยค และฝึกอ่านออกเสียงตามเป็นประโยค ส่วนแบบเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 - 5 แต่ละเล่มมีจำนวน 29 บท มีชื่อเรื่องประจำบท เช่น นักเรียนตัวอย่าง จากการรวบรวมศึกษาบทอ่านทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ผู้วิจัยเสนอผลการศึกษาเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ อุดมการณ์ที่ปรากฏในแบบเรียน และกลไกและปฏิบัติการของอุดมการณ์

1. อุดมการณ์ที่ปรากฏในแบบเรียน

จากการศึกษาพบว่า อุดมการณ์หลักที่ปรากฏ

ขีปนาวุธสาร ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม - ธันวาคม 2568

ในแบบเรียนมี 3 ประเด็น ได้แก่ 1) อุดมการณ์เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2) อุดมการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรม และ 3) อุดมการณ์เกี่ยวกับชาติและศาสนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 อุดมการณ์เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ สัตว์ และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นอุดมการณ์ที่พบมากที่สุด ในแบบเรียนทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง แบบเรียนเสนอให้เห็นว่า ประเทศลาวมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น แม่น้ำ ภูเขา น้ำตก สิ่งแวดล้อมให้คุณประโยชน์แก่มนุษย์ สัตว์ และพืช นอกจากนี้ยังเสนอให้เห็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป วิธีการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม การนำวัสดุกลับมาใช้ประโยชน์ อุดมการณ์เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีรายละเอียดแต่ละประเด็นดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง ความสำคัญและประโยชน์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แบบเรียนเสนอให้เห็นว่า ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญอย่างไรต่อชีวิต ตัวอย่างบทอ่านเรื่อง “ความสำคัญของธรรมชาติ” แบบเรียนชี้ชวนให้ผู้เรียนสนใจธรรมชาติว่า ธรรมชาติอย่างไรที่ผู้เรียนชอบ จากนั้นอธิบายให้เห็นว่า ธรรมชาติคืออะไรบ้าง แบบเรียนยกตัวอย่างเป็นภาพสายน้ำที่กำลังไหลหล่อเลี้ยงชีวิตสองข้างแม่น้ำ และในแม่น้ำก็มีสิ่งมีชีวิตอื่นที่สร้างสมดุลให้ระบบนิเวศ ดังตัวอย่าง

“ข่อยมักหลาย แม่นสายห้วยน้อย
น้ำค่อยค่อย ไหลมาแต่ไกล
สายน้ำไหล เสียบภูผ่านป่า
อยู่แคมท่า มีไม้ใบเขียว
นกงอยเรียว จอบกินปลาน้อย
มีปลาเล็ก ปลาขาวปลาชิว
กลายเป็นวิว แต่มดินงามเด่น
มาแต่เข่น ปู่ย่าตายาย”

(Ministry of Education and Sports, 2022, p. 31)

จากตัวอย่างข้างต้นเสนอให้เห็นความสำคัญ ของธรรมชาติ โดยจะเน้นพิเศษสำหรับเรื่องทรัพยากรน้ำ และป่าไม้ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน เมื่อมีน้ำก็มีป่าไม้ เมื่อป่าไม้อุดมสมบูรณ์ก็มีแม่น้ำน้อยใหญ่ใช้เป็นส่วนหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ แบบเรียนเน้นย้ำให้เห็นความสัมพันธ์ของธรรมชาติ ในบทอ่านเรื่อง “ความสำคัญของสายน้ำ” เสนอว่า สายน้ำเป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์และสัตว์ พืชพาอาศัยกัน น้ำช่วยให้ต้นไม้เติบโต สัตว์อาศัยป่า สายน้ำใช้เป็นเส้นทาง การเดินทาง เป็นคลังอาหาร ส่วนบทอ่านเรื่อง “การเติบโตของพืช” เสนอวงจรของพืชในการเติบโต ต้องได้รับน้ำ ปุ๋ย แสงแดด และอากาศอย่างเพียงพอ จึงจะทำให้พืชเติบโตสมบูรณ์ กล่าวได้ว่า บทเรียนเสนอให้เห็นว่าน้ำและป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากในระบบนิเวศ มีความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในบทอ่านเรื่อง “ความสำคัญของสิ่งมีชีวิตที่อยู่รอบตัวเรา” เสนอให้เห็นสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา พืชพาอาศัยซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังมีสิ่งประดิษฐ์ที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับทุกชีวิต ทุกคนจึงควรเห็นคุณค่า ในบทอ่านเรื่อง “การหมุนเวียนของน้ำและมลพิษทางน้ำ” ในแบบเรียน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 นำภาพหมอก บึง ฝน เมฆ มาประกอบการอธิบาย เพื่อให้เห็นวัฏจักรของการเกิดน้ำ น้ำระเหยกลายเป็นไอน้ำและเมฆ ในตอนท้ายกล่าวถึงความสำคัญว่า

“น้ำมีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิต โดยเฉพาะ คน น้ำที่ใช้ดื่มได้มาจากแหล่งน้ำต่าง ๆ และน้ำที่อยู่ใต้ดิน สัตว์ต้องการดื่มน้ำเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกาย ส่วนพืชได้ ดูดน้ำที่อยู่ใต้ดินมาหล่อเลี้ยงลำต้นทำให้แข็งแรงเติบโต นอกจากนั้นเกษตรกรยังได้นำน้ำมาใช้ในการปลูกพืชและ เลี้ยงสัตว์ ถ้าไม่มีน้ำสิ่งมีชีวิตจะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้”

(Ministry of Education and Sports, 2022, p. 191)

ข้อความดังกล่าวเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญ และความสัมพันธ์ระหว่างน้ำกับมนุษย์ การเน้นย้ำ

ให้เห็นคุณค่าของป่าไม้และแม่น้ำจำนวนหลายบท เสนอภาพประกอบบทอ่านซ้ำ ๆ กัน คือ ภาพแม่น้ำ ต้นไม้ สัตว์ มนุษย์หลายกลุ่มวัย และหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ อยู่สองข้างแม่น้ำ ย้ำความสำคัญของแม่น้ำและป่าไม้มากยิ่งขึ้น

ในแบบเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง “เมืองเซโปนได้รับการช่วยเหลือจากภัยน้ำท่วมที่รุนแรง” บทอ่านเรื่อง “น้ำท่วมอย่างรุนแรงในคืนเดียว” และบทอ่านเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงโลกของพวกเขา” ทั้งสองบทชี้ให้เห็นปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของโลก ดินฟ้าอากาศเปลี่ยนแปลงเพราะฝีมือของมนุษย์ ทำให้เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ตามมา ส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ดังตัวอย่าง

“กิจกรรมของมนุษย์ที่เป็นอันตรายอีกอันหนึ่งคือการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งเป็นการตัดต้นไม้และถางป่าเพื่อทำเกษตร ก่อสร้างบ้านเรือน ถนนหนทาง เชื้อเพลิงและอื่น ๆ แต่น่าเสียดาย ยิ่งตัดต้นไม้มากเท่าไร ต้นไม้ยิ่งเหลือน้อยลงเท่านั้น ดังนั้นจึงทำให้การดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ... สิ่งเหล่านี้ยิ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสมดุลทางธรรมชาติ และเกิดภาวะเรือนกระจกเพิ่มมากขึ้น”

(Ministry of Education and Sports, 2023, p. 200)

การเปลี่ยนแปลงของสมดุลธรรมชาติ ส่งผลร้ายต่อมนุษย์ เกิดคลื่นความร้อนที่เพิ่มขึ้น เกิดไฟป่า พายุรุนแรง น้ำท่วม น้ำแข็งขั้วโลกละลายจากเนื้อหาความในแบบเรียนดังกล่าว เป็นไปได้ว่าส่วนหนึ่งเพราะปัจจุบันประเทศลาวมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องป่าไม้และแม่น้ำเป็นอย่างมาก หลังจากมีนโยบายทางเศรษฐกิจในการสัมปทานป่าไม้ ที่ดิน โดยอนุญาตให้นักลงทุนชาวต่างประเทศเข้ามามีส่วนในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก เช่น การพัฒนาเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า เพื่อเป็น “แบตเตอรี่แห่งเอเชีย” นโยบายของรัฐส่งผลกระทบบ้านสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนหลายด้าน ส่งผลกระทบท่อป่าไม้ แม่น้ำ มนุษย์ และสัตว์แบบเรียนเน้นย้ำและให้คุณค่ากับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมนุษย์

สัตว์ และธรรมชาติอื่น ๆ รอบตัว และการเกิดมลพิษทางน้ำ ก็ยิ่งส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำ

ประเด็นที่สอง แนวคิดการอนุรักษ์ปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อม เมื่อบทเรียนเสนอให้เห็นความสำคัญของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในภาพรวมแล้ว แบบเรียนยังสอดแทรกแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการนำทรัพยากรกลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์ เสนอให้เห็นว่าเป็นภาระหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ แม่น้ำ และอื่น ๆ เนื้อหาเหล่านี้สอดแทรกในบทอ่านเรื่องความสำคัญของธรรมชาติ ความสำคัญของสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา และการเติบโตของพืช ตัวอย่างในแบบเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในบท 20 และ 21 เรื่อง การหมุนเวียนของน้ำมลพิษทางน้ำ บทอ่านเรื่องปกป้องรักษาแหล่งน้ำของเรา กล่าวถึง สารเคมีต่าง ๆ ที่ใช้ในครัวเรือน การทำเกษตรทำให้เกิดมลพิษทางน้ำเพราะเวลาฝนตกทำให้สารเคมีไหลลงสู่แม่น้ำ เมื่อแหล่งน้ำเกิดมลพิษก็ส่งผลกระทบต่อคน สัตว์ นอกจากนี้ยังมีสารเคมีซึมลงสู่ใต้ดิน เป็นมลพิษอีกด้วย แนวทางการแก้ปัญหาคือ

“ด้วยเหตุนี้พวกเราควรมีสถานที่เก็บน้ำสกปรกและบำบัดน้ำด้วยการกลั่นกรองสารเคมีหรือสิ่งปนเปื้อนไม่ให้ไหลลงสู่แม่น้ำต่าง ๆ เพื่อปกป้องรักษาแหล่งน้ำให้สะอาดและอุดมสมบูรณ์อยู่เสมอ”

(Ministry of Education and Sports, 2022, p. 200)

นอกจากนี้ยังเสนอวิธีการนำวัสดุกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ ในแบบเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง “การประดิษฐ์หมวกด้วยกล่องนม” และเรื่อง “การประดิษฐ์เสื้อจากกระดาษ” บทเรียนอธิบายวิธีการขั้นตอน การทำเสื้อและหมวกจากวัสดุเหลือใช้ หรือวัสดุที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ เพื่อให้ผู้เรียนตระหนัก เข้าใจ และเลือกวัสดุเพื่อนำมาทำประโยชน์ได้อีกครั้ง สอนให้รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด การนำวัสดุกลับมาใช้ซ้ำเพื่อช่วยลดขยะ วิธีการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งสองลักษณะนำเสนอทั้งในภาษาตรงและ

วิธีการขั้นตอนแฟงเพื่อให้ผู้เรียนซึมซับและเกิดจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม ประหยัด และรู้คุณค่า

กล่าวโดยสรุปปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยลาวเป็นที่น่ากังวลค่อนข้างมาก แบบเรียนให้ความสำคัญกับประเด็นนี้ในบทอ่านทุกชั้นปี ซึ่งให้เห็นว่า มนุษย์เป็นผู้สร้างและผู้ทำลาย แบบเรียนพยายามชี้ให้เห็นประโยชน์ของสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะแม่น้ำและป่าไม้ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่ง มนุษย์ สัตว์ พืช ล้วนพึ่งพาอาศัยน้ำและป่าไม้ อาจกล่าวได้ว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไข และควรปลูกจิตสำนึกตั้งแต่วัยเด็ก การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไม่ใช่เรื่องของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของทุกคนที่ต้องร่วมมือกันเพื่อสร้างอนาคตที่ยั่งยืนและสิ่งแวดล้อมที่ดีสำหรับคนรุ่นต่อไป

1.2 อุดมการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรม

วัฒนธรรม หมายถึง การกระทำและการแสดงออกที่สืบทอดต่อกันมาทั้งในเชิงพฤติกรรม ภาษาและกิจกรรมของสังคมอื่น ๆ เช่น ประเพณี ความเชื่อ อุดมการณ์ด้านวัฒนธรรมที่พบในแบบเรียนมี 3 ลักษณะ ได้แก่ ด้านวิถีชีวิต ด้านเพลงและดนตรี และด้านประเพณี ในด้านวิถีชีวิตเสนอให้เห็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของลาว ในแบบเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีบทอ่านเรื่อง “วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม” แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตดั้งเดิมคือการผลิตฝ้าย “การผลิตเส้นฝ้ายแบบดั้งเดิมจะเป็นการผลิตที่ไม่ทันสมัยก็ตามแต่ก็เป็นวิทยาศาสตร์ในการค้นพบการทำเส้นฝ้ายเข้าในการทอผ้า และผลิตเครื่องนุ่งห่ม นำไปขายสร้างรายรับให้แก่ครอบครัว” (Ministry of Education and Sports, 2022, p. 108) วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่แบบเรียนพยายามเชื่อมโยงให้เห็นว่า ปัจจุบันการผลิตแบบใหม่ที่ทันสมัยมีรากฐานมาจากการค้นพบวิธีการทำฝ้ายจากวิถีดั้งเดิม ในแง่หนึ่งชี้ให้เห็นความขยัน อดทน และช่างสังเกตของคนลาวที่สามารถนำฝ้ายมาผลิตเป็นเส้นและทอเป็นผืนผ้าเพื่อนุ่งห่มและขายเป็นสินค้าส่งออกภายในและต่างประเทศ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าได้นำเสนอซ้ำอีกครั้งในแบบเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง “เส้นไหม” และเรื่อง “ผ้าไหมในวัฒนธรรมลาว”

กล่าวว่า การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นอาชีพที่ผูกพันกับการดำรงชีวิตของคนลาว ความรู้เกี่ยวกับการผลิตและใช้ผ้าไหมได้รับการสืบทอดมาเป็นเวลานานจากรุ่นสู่รุ่น เป็นภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรม ดังตัวอย่างที่กล่าวว่า

“เครื่องนุ่งที่ทำด้วยผ้าไหมลาว เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมของลาวมาตั้งแต่อดีต เครื่องนุ่งที่ทำด้วยผ้าไหมเป็นเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรม เป็นหัตถกรรมอันประณีตและงดงาม เพราะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของคนลาว”

(Ministry of Education and Sports, 2023, p. 120)

ในการกล่าวถึงวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนลาวแสดงถึงความผูกพันกับธรรมชาติ เอกลักษณ์ของความเป็นลาวและคนลาวคือความละเอียดประณีต ในตอนท้ายของเรื่องกล่าวว่า

“ผ้าไหมเป็นเอกลักษณ์ของประเทศลาว และดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวประเทศลาว การทำเครื่องนุ่งจากผ้าไหมลาว เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันของชาติลาว ที่ควรอนุรักษ์รักษาไว้ ผ้าไหมเป็นแหล่งรายรับและความภาคภูมิใจทางด้านวัฒนธรรมของชาวลาวทุกคน”

(Ministry of Education and Sports, 2023, p. 122)

จากคำอธิบายดังกล่าวสะท้อนลักษณะวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์นำไปสู่การสร้างรายได้ให้กับตนเองและเป็นความภาคภูมิใจของคนในชาติ การขายสินค้าทางวัฒนธรรมเป็นการสร้างอาชีพรายได้ และเผยแพร่วัฒนธรรม กระตุ้นให้สำนึกและตระหนักในคุณค่าสินค้าฝีมือคนลาว ส่งเสริมความภาคภูมิใจในชาติ ในแง่หนึ่งอาจเป็นการทวนหาอดีตที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปของสังคมที่นำเครื่องจักรเข้ามาสู่การผลิตมากยิ่งขึ้น จึงเน้นย้ำให้เห็นคุณค่าและความประณีตของสินค้าจากหัตถกรรมฝีมือคนลาว ซึ่งเครื่องนุ่งห่มทั้งไหมและฝ้ายยังใช้นุ่งห่มในเวลาทำงานต้อนรับแขกงานวันพิเศษของครอบครัว และงานบุญประเพณีต่าง ๆ

ในบทอ่านเรื่อง “ไปเยี่ยมปู่ย่า” เสนอภาพเมืองหลวงพระบาง ที่มีพระราชวังเดิม พระธาตุภูสี ตลาดกลางคืน สถานที่ทางวัฒนธรรมและศาสนาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต

ด้านเพลงและดนตรี แบบเรียนกล่าวถึง เพลงลาวที่เป็นอมตะเพลงหนึ่งชื่อว่า “เย็นสบายชาวนา” อธิบายถึงเนื้อเพลงว่ามีความหมายเกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมลาวและอาชีพชาวนา ซึ่งเป็นอาชีพส่วนใหญ่ของประชาชนลาว เพลงที่อยู่คู่กับสังคมลาว เป็นที่รู้จักและนิยมร้องในงานเลี้ยงฉลองและวาระต่าง ๆ เนื้อความส่วนหนึ่งกล่าวถึงเพลงนี้ไว้ว่า

“เย็นสบายชาวนา เป็นบทเพลงที่อมตะ เพราะว่าคนลาวส่วนใหญ่เคยเปิดฟังและร้องเพลงนี้ได้ เนื้อหากล่าวถึงความใฝ่ฝันและวัฒนธรรมของคนลาว สามารถเป็นบทเพลงที่นำไปแลกเปลี่ยนกับต่างประเทศ ฉะนั้นพวกเราทุกคนควรอนุรักษ์ ปกป้องรักษา และส่งเสริมให้มีการใช้เพลงนี้อย่างกว้างขวางทั้งภายใน และต่างประเทศ”

(Ministry of Education and Sports, 2023, p. 122)

เพลงดังกล่าวได้รับการยกย่องว่าเป็น เพลงอมตะเพราะมีเนื้อหาที่สะท้อนวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนลาว เมื่อฟังเพลงนี้รู้สึกเหมือน อยู่ท่ามกลางบรรยากาศท้องนา สะท้อนบรรยากาศ ความผูกพันระหว่างคนลาวกับอาชีพดั้งเดิม เพลงนี้ ผูกพันกับชีวิตของคนลาวเพราะในงานเลี้ยงรื่นเริงต่าง ๆ ใช้ร้องและประกอบการฟ้อนรำ เพื่อใช้สื่อสารวัฒนธรรม และแปลเป็นภาษาต่างประเทศด้วย กล่าวได้ว่า นอกจาก เพลงจะทำหน้าที่ให้ความบันเทิงแล้ว เพลงยังมีหน้าที่ ทางสังคมและการเมืองอีกด้วย ในด้านเครื่องดนตรี แบบเรียนเสนอให้ “แคน” เป็นเครื่องดนตรีประจำชาติ ที่สะท้อนสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ของคนลาว กล่าวคือ มีการบรรเลงที่มีจังหวะ เข้ากับทำนองการร้องและการรำ ในบทอ่านเรื่อง “แคนเพราะกว่าเปียโน” เปรียบเทียบ เสียงเปียโนและเสียงแคนว่ามีความไพเราะที่แตกต่างกัน ดังเหตุผลที่ว่า

“แคนไพเราะกว่าเปียโน เพราะมีทำนอง ที่ไพเราะและติดพันกับประเพณี ชีวิตการเป็นอยู่ ของแต่ละชนเผ่า เป็นมรดกของชาติลาว แคนสร้าง ความภาคภูมิใจให้คนลาวรักและภูมิใจ โดยเฉพาะเสียงแคน ที่ได้รับเข้าเป็นมรดกโลก... แคนจะอยู่เคียงคู่กับวัฒนธรรม และฮีตคองประเพณีอันดีของชาติลาว”

(Ministry of Education and Sports, 2023, p. 69)

ตัวอย่างเรื่องเพลงเย็นสบายชาวนาและแคน มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันคือกล่าวถึงการสะท้อน ให้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามและผูกพันกับวิถีชีวิตของ กลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่แม้จะมีความหลากหลาย แต่มี ความเป็นหนึ่งเดียวกันและมีลักษณะร่วมที่สำคัญคือ การทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของคนลาว ลักษณะ นิสัยพื้นฐานมีความสนุกสนานชอบเสียงเพลงและดนตรี แคนเป็นดนตรีที่สามารถเข้าได้กับทุกท่วงทำนองการร้อง การขับลำของทุกกลุ่มชาติพันธุ์

ส่วนด้านประเพณี ประเพณีที่น่าเสนอใน แบบเรียนคือเรื่อง “บุญประเพณีช้าง” พบในแบบเรียน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 กล่าวถึง บุญประเพณีสำคัญ คือ บุญช้างที่แขวงไชยบุรี ช้างเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองและ เกี่ยวพันกับชื่อเมืองหลวงในอดีต ความภาคภูมิใจดังกล่าว ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน ในงานบุญประเพณีช้างมีผู้คน จากหลากหลายชนเผ่า และมีช้างจำนวนมากและประดับ ประดาอย่างสวยงาม มีการจำหน่ายอาหารและผลิตภัณฑ์ จากชุมชน มีพิธีกรรมสำคัญคือ “ในงานมีพิธีบายศรีสู่ขวัญ เพื่อเป็นสิริมงคลให้ช้าง” (Ministry of Education and Sports, 2021, p. 167) พิธีดังกล่าวเป็นการเรียกขวัญช้าง ให้ช้างอยู่เย็นเป็นสุข และเป็นการขอบคุณช้าง ซึ่งเป็น สัตว์คู่บ้านคู่เมืองที่มีบุญคุณต่อประชาชนลาว แบบเรียน สะท้อนภาพคนลาวที่มีความผูกพันกับช้าง ภาพลักษณ์ ของช้างที่เชื่อง ใจดี อ่อนโยน น่ารัก และมีความสามารถในการแสดงฟ้อนประกอบเพลง

จากเนื้อหาในแบบเรียนที่สะท้อนวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า นอกจาก การชี้ให้เห็นความสำคัญวัฒนธรรม ประเพณีและ วิถีชีวิตของคนลาวแล้ว ยังเน้นให้เห็นความเรียบง่าย และงดงามตามวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ เครือญาติ

ความสำคัญของการเป็นอันหนึ่งเดียวกัน ตัวอย่างเรื่องแคน ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่ไพเราะ เปรียบเทียบว่าไพเราะกว่าเปียโน แคนผูกพันกับชีวิตของทุกคนเผ่าใช้บรรเลงในงานรื่นเริงและการเฉลิมฉลองต่าง ๆ และยังแสดงทัศนคติให้เห็นว่า ความเป็นลาวดีกว่าความเป็นตะวันตก ในแง่หนึ่งตอกย้ำความรัก ความภูมิใจในวัฒนธรรมลาว อีกแง่หนึ่งอาจกำลังเป็นกังวลต่อการเปลี่ยนแปลงที่วัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลในสังคมลาวเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงดนตรีและเพลงลาวในปัจจุบัน

1.3 อุดมการณ์เกี่ยวกับชาติและศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับชาติ ศาสนา ปรากฏในแบบเรียนค่อนข้างน้อย แทรกผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติของสถานที่ เช่น พระธาตุหลวง และประวัติพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เป็นการกล่าวถึงความเป็นมาของชาติ นำเสนอผ่านบุคคลสำคัญทางการเมือง สถานที่สำคัญทางศาสนา กล่าวคือ ในอดีตประเทศลาวมีระบอบการปกครองด้วยกษัตริย์ แม้ปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว แต่บุคคลทางประวัติศาสตร์บางพระองค์ยังคงมีความสำคัญในฐานะผู้สร้างบ้านเมืองอยู่ ตัวอย่างในแบบเรียนวิชาภาษาลาว ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เสนอเกี่ยวกับประวัติเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองอาณาจักรล้านช้าง ในบทอ่านเรื่อง “ประวัติเจ้าไชยเชษฐาธิราช” โดยกล่าวว่า

“เจ้าไชยเชษฐาธิราช ประสูติในปี ค.ศ. 1534 เป็นราชโอรสของเจ้าโพธิสารราช พระมารดาเป็นราชธิดาของเจ้าแผ่นดินนครเชียงใหม่ เจ้าไชยเชษฐาได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าแผ่นดินนครเชียงใหม่ในปี ค.ศ. 1548 เมื่ออายุ 14 ปี มาถึงปี 1550 พระราชบิดาผู้เป็นเจ้าแผ่นดินอาณาจักรลาวล้านช้างได้เสียชีวิตเสนาอามาตย์ทั้งฝ่ายนครเชียงทอง (หลวงพระบาง) ได้เชิญเจ้าไชยเชษฐาธิราชขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดิน ปกครองนครเชียงทอง ดังนั้นพระองค์จึงได้ปกครองทั้งสองพระนครในเวลาเดียวกัน”

(Ministry of Education and Sports, 2021, pp. 157 – 158)

นอกจากเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ปกครองสองนครในเวลาเดียวกัน เนื้อหาต่อมายังกล่าวว่า

ต่อมาได้ขึ้นปกครองอาณาจักรล้านช้าง จึงมีความสำคัญในฐานะกษัตริย์เคยปกครอง 3 เมือง ได้แก่ เมืองเชียงใหม่ นครเชียงทอง (เมืองหลวงพระบาง) และผู้ปกครองเมืองเวียงจันทน์ และเป็นผู้ย้ายเมืองหลวงมาที่เวียงจันทน์ เนื่องจากเป็นพื้นแผ่นดินที่กว้างขวาง มีความอุดมสมบูรณ์ และสะดวกในการติดต่อสัมพันธ์กับเมืองต่าง ๆ นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในสมัยของพระองค์อีกด้วย ดังตัวอย่างที่กล่าวไว้ว่า

“พระองค์ก็ก่อสร้างกำแพงรอบเมืองเวียงจันทน์ สร้างวัดสี่สะเกตในปี ค.ศ. 1551 สร้างหอพระแก้ว (วัดหอพระแก้ว) ในปี ค.ศ. 1565 สร้างพระธาตุหลวงในปี ค.ศ. 1566 สร้างวัดสี่เมือง วัดองค์ดี และวัดอื่น ๆ นอกนั้นพระองค์ยังผูกสัมพันธ์ไมตรีกับอาณาจักรอยุธยา และอาณาจักรอื่น ๆ อีก”

(Ministry of Education and Sports, 2021, p. 158)

กล่าวได้ว่า เจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นกษัตริย์ที่มีความสำคัญทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง และการสนับสนุนพระพุทธศาสนา สร้างสถานที่สำคัญไว้ที่เมืองเวียงจันทน์ ได้แก่ พระธาตุหลวง วัดองค์ดี นอกจากนี้ก็มีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้าน มีการปั้นพระบรมรูปเจ้าไชยเชษฐาธิราช เป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงบุญคุณที่ได้สร้างสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุป เนื้อหาที่กล่าวถึงชาติและศาสนามารวมถึงผู้นำทางจิตวิญญาณที่พบในแบบเรียนมีเพียงเจ้าไชยเชษฐาธิราชเท่านั้น เนื่องจากเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นกษัตริย์ที่ย้ายนครหลวงจากหลวงพระบางมายังนครหลวงเวียงจันทน์และมีบทบาทสำคัญในการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม กล่าวถึงด้วยความชื่นชมและระลึกถึงบุญคุณของพระองค์ในฐานะผู้สร้างบ้านเมืองและบำรุงศาสนา

2. กลไกทางอุดมการณ์ในแบบเรียนภาษาลาว

จากการศึกษาพบว่าการสร้างชุดความสัมพันธ์เป็นกลไกที่ปรากฏมากที่สุดในแบบเรียนวิชาภาษาลาวระดับประถมศึกษาปีที่ 1-5 โดยแบ่งเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ซึ่งความสัมพันธ์

ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเสนอไว้ว่า มนุษย์พึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นแหล่งอาหาร สร้างอากาศบริสุทธิ์ สร้างสมดุลทางนิเวศ เมื่อมีป่าจึงมีน้ำ เมื่อมีน้ำจึงสามารถหล่อเลี้ยงป่า สัตว์ป่า รวมถึงมนุษย์ด้วย วงจรชีวิตของมนุษย์ สัตว์ และป่าไม่มีความสัมพันธ์กัน บทอ่านทุกระดับชั้นเสนอเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงวิธีการอนุรักษ์ธรรมชาติ เช่น บทอ่านที่ 25 และ 26 เรื่อง “ปกป้องรักษาธรรมชาติ” ในแบบเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ของธรรมชาติและ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในแบบเรียนเสนอให้เห็นความสมบูรณ์ของป่าไม้ในทุกภูมิภาคของประเทศลาว บทบาทของเจ้าหน้าที่รักษาป่า เยาวชน และประชาชนทุกคนมีหน้าที่ช่วยกันรักษาป่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ โดยเฉพาะการประณีประนอมเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งในกลไกการเสริมสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองร่วมกันกับศาสนา ซึ่งให้ความสัมพันธ์อันดี และผู้ปกครองเป็นผู้สร้างศาสนาสถานที่สำคัญของประเทศลาว ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาเป็นอย่างดี

ส่วนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดพบว่า อุดมการณ์ด้านศาสนา และวัฒนธรรม กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้สร้างประเทศชาติ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ดังที่กล่าวไว้ว่า “ได้ปั้นพระบรมรูปของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชประดิษฐานไว้ทางด้านตะวันตก ตรงกับประตูทางเข้าระเปียงคุด เพื่อเป็นอนุสาวรีย์ที่พระองค์ได้ทรงสร้างพระธาตุหลวง ขึ้นเป็นที่สักการบูชา” (Ministry of Education and Sports, 2021, p. 165) ส่วนกลไกการสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ให้ความสำคัญกับแคน เครื่องดนตรีประจำชาติ มีเสียงอันเป็นอัตลักษณ์ เพลงเย็นสบายชวนาที่สะท้อนวิถีชีวิต ลักษณะนิสัยสนุกสนาน มีความรักสามัคคีในกลุ่มชน

แบบเรียนชี้ให้เห็นความสำคัญของระบอบกษัตริย์และความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและศาสนา อันเป็นรากเหง้าดั้งเดิมของวัฒนธรรมลาว การนำเสนอให้เห็นคุณูปการของเจ้าไชยเชษฐาธิราชทางการปกครองควบคู่กับการธำรงรักษาพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความเชื่อและศาสนาหลักของสังคมลาว เป็นรากฐาน

สำคัญทุกยุคสมัย แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การปกครอง แต่พระพุทธศาสนายังดำรงอยู่ในสังคมลาว สอดคล้องกับบทอ่านเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย ผูกพันเป็นครอบครัวใหญ่นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นความยิ่งใหญ่รุ่งเรืองของอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์และความมั่งคั่งของผู้คนในสังคมลาว ขณะเดียวกันแบบเรียนกำลังชี้ให้เห็นคุณค่าของระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์ในอดีตที่เป็นรากฐานสำคัญของการปกครองในปัจจุบัน การนำเสนอเรื่องเกี่ยวกับประวัติผู้ปกครองควบคู่กับการธำรงรักษาศาสนาเป็นการสถาปนาความเป็นชาติที่มีความเป็นอันหนึ่งเดียวกันสัมพันธ์อย่างเหนียวแน่นกับพระพุทธศาสนา บทบาทการต่อสู้ การขยายอาณาจักรสร้างอาณาจักรลาวให้ความเป็นปึกแผ่นมั่นคง และการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้าน สะท้อนความสามารถของผู้ปกครอง การนิยามความเป็นชาติลาวจึงผูกพันกันทางเชื้อชาติและศาสนา การผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางเครือญาติผ่านบทบาทของครอบครัวใหญ่ สถาบันครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการสร้างทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นคนดีมีความรับผิดชอบ การไปเยี่ยมเยือนญาติผู้ใหญ่ที่อยู่ต่างจังหวัดเป็นประจำทุกปี ความอบอุ่นระหว่างญาติพี่น้องสะท้อนความสามัคคีกลมเกลียวในครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญที่สุดทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี เช่น การเที่ยวประเพณีบุญซำ การชมเมืองหลวงพระบาง ซึ่งเป็นเมืองมรดกโลก สะท้อนความยิ่งใหญ่ มั่งคั่ง และความสัมพันธ์ทางศาสนา กับผู้คน การยึดถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติเสนอให้เห็นว่า วัฒนธรรมลาวมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย และรักสงบ ลักษณะนิสัยคนลาวมีความประณีต และละเอียดอ่อน พบได้จากความใส่ใจในกระบวนการผลิตผ้าไหมและผ้าฝ้าย ซึ่งเน้นย้ำในแบบเรียนหลายชั้นปี

ทั้งการผลิตซ้ำอุดมการณ์และการสร้างความสัมพันธ์ในการดำรงอยู่ของอุดมการณ์ทางวัฒนธรรม ศาสนา และผู้ปกครอง เน้นให้เห็นคุณค่าและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการขับเคลื่อนเรื่องการเมืองการปกครองที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการวิพากษ์และเสนอความเห็นอย่างกว้างขวางผ่านสื่อสังคมออนไลน์อาจจะ

เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รัฐใช้กระบวนการความประนีประนอม และแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ศาสนา วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ลักษณะ ความรักสงบโดยใช้การเชื่อมโยงกับธรรมชาติและสังคม เกษตรกรรมทำให้เห็นลักษณะสังคมลาวทั้งในอดีตจนกระทั่งปัจจุบันได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

สรุปผลการวิจัย

จากผลการศึกษาคู่มือการเรียนการสอนภาษาลาว ผู้วิจัยพบอุดมการณ์ 3 ประเด็น ได้แก่ 1) อุดมการณ์เรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื้อหาในแบบเรียนเน้นย้ำความสำคัญของน้ำ ป่าไม้ และสัตว์ในระบบนิเวศ การเสนอภาพความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและชี้ให้เห็นภัยพิบัติที่เกิดจากการทำลายธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมและภาวะโลกร้อน โดยแสดงให้เห็นว่า มนุษย์เป็นทั้งผู้สร้างและผู้ทำลาย นอกจากนี้ยังเสนอแนวทางการอนุรักษ์ เช่น การประหยัดน้ำ การนำวัสดุกลับมาใช้และการดูแลสิ่งแวดล้อมเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมตั้งแต่วัยเยาว์ 2) อุดมการณ์ด้านวัฒนธรรม สะท้อนผ่านวิถีชีวิตดั้งเดิม การทอผ้าไหม การผลิตเส้นฝ้าย ซึ่งเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นแหล่งรายได้ นอกจากนี้ยังเสนอเพลงและดนตรี เช่น เพลงเย็นสบายชานาและเครื่องดนตรีประจำชาติคือ “แคน” ที่สื่อถึงอัตลักษณ์ของดนตรีลาวและความภาคภูมิใจของคนลาวในวัฒนธรรมลาว รวมถึงประเพณี “บุญช้าง” ที่เชิดชูความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสัตว์ และ 3) อุดมการณ์เกี่ยวกับชาติและศาสนา แบบเรียนกล่าวถึงประวัติศาสตร์ชาติ โดยนำเสนอบุคคลสำคัญ เช่น เจ้าไชยเชษฐาธิราช ผู้มีบทบาทในการสร้างเมืองเวียงจันทน์ และส่งเสริมพระพุทธศาสนา เช่น การสร้างพระธาตุหลวง สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างการเมือง ศาสนา และอัตลักษณ์ของชาติลาว แม้ระบอบกษัตริย์ได้สิ้นสุดลงแล้ว แต่ยังมีกรยกย่องกษัตริย์ในอดีต ในฐานะผู้สร้างชาติและผู้นำทางจิตวิญญาณ

ส่วนกลไกทางอุดมการณ์ในแบบเรียน ได้แก่ ใช้วิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอด

โดยสรุป แบบเรียนวิชาภาษาลาวไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการสอนภาษา แต่ยังเป็นพื้นฐานสำคัญในการถ่ายทอดอุดมการณ์ของรัฐ ความภาคภูมิใจและการเชิดชูผู้นำและศาสนาเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ

อภิปรายผล

แบบเรียนวิชาภาษาลาว ระดับชั้นประถมศึกษา เป็นคู่มือการเรียนการสอนภาษาลาว มีวัตถุประสงค์หลักในการอธิบายหลักภาษา โครงสร้างภาษา ลักษณะคำ วลี และประโยค เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ และฝึกทักษะการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนภาษาลาวเพื่อการสื่อสารได้ถูกต้อง เหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรม นอกจากนี้แบบเรียนยังสอดแทรกความรู้และลักษณะนิสัยพึงประสงค์อื่น ๆ ในเชิงอุดมการณ์ทางความคิด ปลูกฝังและขัดเกลาลักษณะนิสัย สอดแทรกความรู้ด้านอาชีพ เช่น ความอดทน ในบทอ่านเรื่อง “ความอดทนและความร่ารวย” ตัวละครกำร่ามีความขยันหมั่นเพียร สามารถต่อสู้จนประสบความสำเร็จได้ แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ การรักษาธรรมชาติ ตัวอย่างในบทอ่านเรื่อง “การปกป้องรักษาธรรมชาติ” ในแบบเรียนวิชาภาษาลาว ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เสนอให้เห็นว่า ธรรมชาติและป่าสงวนของลาวมีความอุดมสมบูรณ์ มีประโยชน์ต่อมนุษย์ เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ จึงต้องช่วยกันอนุรักษ์และปกป้องรักษา (Ministry of Education and Sports, 2023) แบบเรียนเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดอุดมการณ์ผ่านภาษาและเรื่องเล่าซึ่งเป็นตัวอย่างทั้งในแง่ดีและแง่ร้าย การให้คุณและโทษ เช่น การยกย่องและการให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุง

จากการศึกษาคู่มือการเรียนการสอนวิชาภาษาลาว ระดับชั้นประถมศึกษา ปีที่ 1 – 5 ที่ใช้ในหลักสูตร ค.ศ. 2016 มีลักษณะแตกต่างจากการศึกษาก่อนหน้านี้หลายประการ ความเป็นชาติและลักษณะชาติที่ปรากฏในแบบเรียนภาษาลาวมีความแตกต่างจากการศึกษาของนรินทร์ พุดลา (Pudla, 2008) จารุวรรณธรรมวัตร (Thammawat, 2001) และการศึกษาของปณิตา สระวาสี (Srawasri, 2003) ที่เสนอให้เห็นว่า ปริมาณเรื่องที่สอนมากที่สุดในแบบเรียนคือเรื่องทหาร กองทัพ

และระบอบการเมืองการปกครองใหม่ การสร้างชาติ ด้วยแนวคิดสังคมนิยม เพื่อให้เกิดความรักชาติ รักทหาร รักผู้นำ ลบล้างประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ล้าหลัง

แบบเรียนวิชาภาษาลาวที่ผู้วิจัยศึกษาพบว่า มีการกล่าวถึงประเด็นดังกล่าวน้อยมาก โดยเฉพาะประเด็นระบอบการเมืองการปกครอง ทหาร และกองทัพ กล่าวถึงเพียงการก่อตั้งรัฐและกษัตริย์ผู้ปกครองที่สร้างบ้านเมืองทั้งเชิงยุทธศาสตร์ขยายขอบเขตดินแดนด้วยความสามารถและสร้างวัด บำรุงพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของลาว กระทั่งปัจจุบัน การศึกษาแบบเรียนชุดนี้พบว่ามีลักษณะแตกต่างจากงานศึกษาของนรินทร์ พุดลา (Pudla, 2008) เรื่องตัวตนทางวัฒนธรรมในแบบเรียนลาวที่พบว่าการสร้างตัวตนทางด้านวัฒนธรรมในการใช้สัญลักษณ์ พระธาตุหลวง ในความเป็นจารีตเชื่อมโยงกับแนวคิดสังคมนิยมเพื่อสร้างตัวตนแบบผสมผสาน แต่ยังไม่ละทิ้งแนวความเชื่อดั้งเดิมตามแนวทางพระพุทธศาสนา ส่วนการศึกษาแบบเรียนนี้แม้ว่าจะกล่าวถึงเรื่องพระธาตุหลวงเช่นเดียวกัน แต่กลับพบว่าเป็นการเชื่อมโยงศาสนาจารีต และวิถีชีวิตอันเรียบง่ายของประชาชนลาวเป็นหลัก มีการเปลี่ยนแปลงชุดอุดมการณ์หลักจากการเมืองและความมั่นคงของรัฐ เป็นด้านสิ่งแวดล้อมและการตระหนักในคุณค่าทางวัฒนธรรมของชาติ ทั้งพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตที่เรียบง่าย

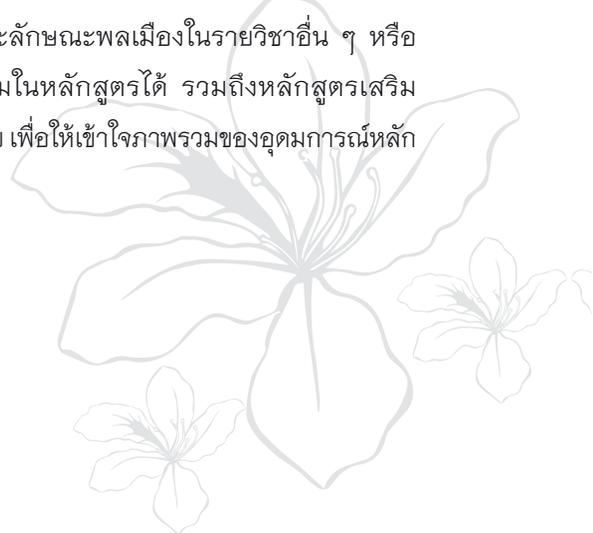
บทอ่านจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต และสิ่งแวดล้อม เสนอให้เห็นการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การหาเลี้ยงชีพด้วยการปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ความสามัคคีกลมเกลียวกันระหว่างชนเผ่า อาจกล่าวได้ว่า การนิยามความเป็นลาวที่กลับไปสู่วัฒนธรรมดั้งเดิม โดยไม่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางการเมืองแบบสังคมนิยม เป็นการผสมผสานวิถีชีวิตเข้ากับศาสนา บริบททางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป อาจเป็นปัจจัยหลักในการสอดแทรกแนวคิดในแบบเรียนที่ต่างไป แม้ว่าตัวบทเป็นเรื่องเดียวกันก็ตาม ในแง่หนึ่ง อาจเป็นการเรียกร้องให้ประชาชนกลับมาสู่อารักแห่งดั้งเดิม หรือการโหยหาอดีต วิถีชีวิตอันเรียบง่าย ความสุขสงบที่อยู่กับครอบครัวและความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

เนื้อหาที่พบมากที่สุดในรูปแบบเรียนชุดนี้คือ เรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในแบบเรียนทุกชั้นปี กล่าวถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะเน้นที่เรื่องน้ำและป่าไม้ สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ทุกคน การอนุรักษ์ และการปกป้องรักษาธรรมชาติโดยการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ โดยเฉพาะนโยบายพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น นโยบายรัฐเพื่อเป็น “เบตเตอร์แห่งเอเชีย” การพัฒนาศักยภาพการผลิตไฟฟ้าจากพลังน้ำส่งขายในประเทศเพื่อนบ้าน โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นทุนทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย และทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ประเด็นที่น่าสนใจว่า ช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงของโลก ภาวะเรือนกระจกและภาวะโลกร้อน เป็นปัญหาสำคัญในปัจจุบัน บทบาทของมนุษย์ในการรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ควรปลูกจิตสำนึกโดยเฉพาะในเยาวชน ซึ่งเป็นพลเมืองที่สำคัญในอนาคต นอกจากนี้ยังกล่าวกว้างไปถึงอาชีพรักษาสีสิ่งแวดล้อม คือ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ มีบทบาทในการเผยแพร่แนวทางรักษาป่า การฟื้นฟูป่าไม้ และควบคุมไม่ให้มีการตัดไม้ทำลายป่า ในแง่หนึ่งประเทศลาวเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจแบบส่งเสริมการเข้ามามีส่วนร่วมของการลงทุนจากต่างประเทศ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้และแหล่งน้ำ ทั้งนี้รัฐอาจจะกังวลในสภาพปัญหาดังกล่าว จึงพยายามสอดแทรกแนวคิดสิ่งแวดล้อมในแบบเรียนเพิ่มขึ้น เพื่อต้องการส่งเสริมให้คนในชาติ โดยเฉพาะเยาวชนตระหนักในเรื่องนี้มากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการศึกษาสามารถนำไปใช้ในการศึกษา อุดมการณ์และลักษณะพลเมืองในรายวิชาอื่น ๆ หรือแบบเรียนเสริมในหลักสูตรได้ รวมถึงหลักสูตรเสริมของท้องถิ่นด้วย เพื่อให้เข้าใจภาพรวมของอุดมการณ์หลักในแบบเรียน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาแบบเรียนวิชาภาษาลาว ระดับชั้นประถมศึกษา ผู้วิจัยขอเสนอแนะให้มีการศึกษาแบบเรียนวิชาภาษาลาวในระดับมัธยมศึกษา เพื่อให้เห็นความต่อเนื่องของชุดอุดมการณ์หลักของรัฐและอาจศึกษารายวิชาใดวิชาหนึ่งต่อเนื่อง ตั้งแต่ระดับชั้น

ประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา เพื่อให้เห็นความสอดคล้องของการสอดแทรกอุดมการณ์และลักษณะพลเมืองที่พึงประสงค์ของรัฐ อาจจะทำเปรียบเทียบกับแผนแม่บทของการศึกษาทั้งหลักสูตร นอกจากนี้ยังสามารถศึกษาการนำไปใช้ในการศึกษาเชิงปฏิบัติ เช่น การออกแบบกิจกรรมเสริมการเรียนรู้

เอกสารอ้างอิง

- Kaewthep, K. and Hinwiman, S. (2008). *Streams of political economics and communication theorists study*. Bangkok: Print Printing House. [In Thai]
- La-ongsri, K (editor). (2001). *Lao Hu Yang, What do Thais know: Analysis of social studies textbooks*. Bangkok: Thailand Research Fund (TRF). [In Thai]
- Ministry of Education and Sports. (2021). *Lao language textbook for primary school 2*. Vientiane: Suksa Printing House. [In Lao]
- Ministry of Education and Sports (2022). *Lao language textbook for primary school 3*. Vientiane: Suksa Printing House. [In Lao]
- Ministry of Education and Sports. (2023). *Lao language textbook for primary school 4*. Vientiane: Suksa Printing House. [In Lao]
- Pudla, N. (2008). *Cultural identity in Lao textbooks*. (Ph.D. Thesis, Mahasarakham University). [In Thai]
- Thammawat, J. (2001). Socialization from elementary school textbooks Primary education in the Lao People's Democratic Republic in Kanchanee La-ongsri, editor. *Lao Hoo Yang–Thai Roo Arai: Analysis of social studies textbooks*. (p. 164–261). Bangkok: Thailand Research Fund. [In Thai]
- Srawasri, P. (2003). *Awareness creation nationality of the Lao People's Democratic Republic government through primary school textbooks from 1975–2000*. (Master's thesis, Mahasarakham University). [In Thai]
- Suwansri, P. (1999). *Socialization from government textbooks at the level primary education in the Lao People's Democratic Republic after the political changes of 1975–1995*. (Master's thesis, Mahasarakham University). [In Thai]
- Srikham, W., Laopairot, R., and Suwanna, S. (2018). Multiculturalism in Lao and Vietnamese primary education. *Journal of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University*, 14(2), 209–226. [In Thai]

